

PETR ŠABACH

OBČANSKÝ PRŮKAZ

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Jmenuji se Daniel Pačes!“ zvolal vedle užaslý učitelky, která z jeho strany očekávala taky spíše rozpaky, a pak eště tak jako zvesela, s výrazem na samý hranici šibalství, dodal: „Ale později, až se lépe poznáme, mi někteří z vás budou moci říkat Daňku!“ No, nenasralo by vás tohle? Jaký „později“ a jaký „někteří“? Takže sem na něj okamžitě houk: „Polib nám prdel, Daňku!“ a bylo vystaráno, protože Pivoňková se po mně vrhla a odvěkla mě ze třídy. Ale do ředitelny se mnou nešla. Na to byla zas dobrá. Akorát mi řekla, že až potká mou matku, tak si s ní promluví, a musel sem jí na chodbě slíbit, že už dám pokoj.

Netrvalo to ani pár dní a Daniel Pačes se mezi náma všema stal tak nepopulární, že se s ním skoro nikdo nebavil. Je to zvláštní věc, když je člověk nesympatickej. Stejně jako naopak. A jak to, že spousta grázlíků je hezkých, ale vyloženě zlejš, a jak to, že existují lidi ošklivý, a přitom je v nich něco, co vás k nim pořád táhne? Podle mě je to záležitost očí, kterýma hleděj na svět. Maj tam prostě něco, co se tam nedá nijak uměle vpravit, a z mejš kámošů to tam má Venca Popelka, Aleš anebo i ten Medvěd, ovšem ten jenom za předpokladu, že se ráno dobře vykadí. Daniela Pačesa jsem překřtil na „personifikovaný hovado“ a musím říct, že se tahle přezdívka rychle ujala... Když se usmíval, tak jen zle, když se smál, smál se tichým zlým smíchem a ke všemu skrz zaťatý zuby. Na učení byl blbej, ale jako by se ho všichni učitelé báli, včetně matykářky, která byla, jak už to tak v přírodě chodívá, dost přísná, a přesto i ta mu podle mě dávala mnohem lepší známky, než si zasloužil, a pozor – když s ním mluvila, uhýbala očima stranou... I ona totiž poznala, že Daniel Pačes je temnej a pekelněj zmetek. Pamatuju si, že ho jednou nechala učitelka zeměpisu Jandáková dělat takovýho toho udavače, co jí měl během nějaký chvilky, na kterou potřebovala vypadnout ze třídy, zapsat na tabuli ty, který vyrušovali. Pačes si stoupl na stupínek čelem k nám a během celý tý doby se ani nepohnul.

(Šabach, P.: *Občanský průkaz*. Praha: Paseka 2006, s. 13–16.)

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

začátek knihy, chlapci byli ještě mladí

Knih vypráví o Petrových kamarádech a zážitcích z mládí, hlavně tedy o Alešovi, Vencovi Popelkovi a Mítovi. Kluci jsou v osmé třídě a mají dostat své první občanské průkazy. Venca dostane dobrý nápad rozhodit kloubky předávajícimu, tedy strážníkovi VB, což následně udělají, a tím začnou jejich problémy s policií. Petr svoji legitimaci někde ztratí, před svou domovskou hospodou narazí na strážníka Rusňáka, který si na něj zasedne a často ho kontroluje.

Třídní učitelka Pivoňková, jež se chovala k chlapcům jako k rovným, byla vyhozena kvůli tomu, že se snažila ututlat vznikající skandál (vztah zástupce ředitele a tělocvikářky chlapců) a schovala Alešovy sprosté básničky. Když Pivoňkovou vyhodili, chlapci pochopili, že život není spravedlivý.

Kamarádi společně prožívají první lásky, zklamání, problémy s policií, společné picí akce. Ani jeden z chlapců nechce na vojnu, snaží se jí vyhnout, jak to jen jde, někteří vymýšlí chytré nápady, jak obejít systém. Mítovi někdo poradí, že by se měl co nejvíce napařit ve vaně a následně ležet co nejdéle ve studeném sněhu. On tuto akci uskuteční, selžou mu ledviny a následně i přes transplantaci umírá. Petrovi modrou knížku zařídí táta a jeho známý doktor. Popelka si chce nechat zlomit ruku od Aleše, což se jim trochu vymkne, a nakonec na vojnu musí jen Popelka.

Petr se seznámí v hospodě s chlapcem, se kterým toho má hodně společného, hlavně hudbu, a prosedí spolu večer v hospodě. Když se opilý Petr vrátí domů, zjistí, že bunda, kterou si oblékl v hospodě, není jeho, a když najde v kapse cizí legitimaci, zjistí, že chlapec patří k tajné policii.

Když se Petrovi narodí děti, Venca přijde s výbornou příležitostí zahrát si ve filmu. Hrají „americké máničky“, které demonstrují proti policistům. Policisty hrají skuteční policisté. Petr najde v davu mezi policisty Rusňáka. Dav „mániček“ zpacifikuje policisty, a tím se jim zároveň i pomstí za jejich brutalitu k lidem, kteří nesouhlasili s režimem.

Po roce 1989 se Petr = autor snaží zjistit situaci kolem spolupracovníků z StB a zjistí, že i on sám byl u nich veden (pod jménem Šváb), že na něho podával hlášení jeden z nejlepších přátel Pavel Hora, že někteří lidé – Daněk (Petrův přítel, se kterým se skamarádil v dospělosti) – jsou schopni se prosadit v každém režimu.

- **téma a motiv**

téma: nový žák Daniel Pačes

motivy: učitelka Pivoňková, nesympatie, zlý smích

- **časoprostor**

prostor: ČSR, v ukázce školní třída

čas: 60.–90. léta 20. stol. (totalita a po jejím pádu)

- **kompoziční výstavba**

Děj se odvíjí chronologicky.

- text je rozdělen do nečíslovaných kapitol, tentokrát zřetelněji oddělených třemi hvězdičkami. Kapitoly jsou proloženy několika krátkými intermezzy, ve kterých jsou prezentovány drobné postřehy související s popisovanými příběhy. Přispívají tak k charakterizaci doby.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, autobiografická novela

- **vypravěč**

ich-forma, vypravěčem je Petr (sám autor)

- **postava**

Daniel Pačes – nový spolužák, později policista, vyslýchá chartisty, surovec

Petr – normální kluk té doby, nechce se srovnat s tím, jak funguje režim, snaží se s rodinou emigrovat => problémy, revoltuje

paní učitelka Pivoňková – hodná, milá, rozumná, mladá, dostala kluky ze spousty problémů, poté vyloučena ze školy

Míťa – žije s babičkou (není Češka), jeho rodiče žijí v Americe a režim ho za nimi nechce pustit, jsou slavní klavíristé a Míťa také hraje, citlivý, nachladí si ledviny, aby nemusel na vojnu → umírá na následky nemoci

Rusňák – strážník VB

Ing. Pavel Hora – na oko kamarád v dospělosti – donáší StB

Aleš – básník, právník, podepíše Chartu 77

Venca Popelka – žije jen s otcem – surovec, rváč, alkoholik

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč – Daniel Pačes, vypravěč Petr

převažuje pásmo vypravěče v ich-formě

- **typy promluv**

monolog Daniela Nečase

nepřímá řeč: *Akorát mi řekla, že až potká mou matku, tak si s ní promluví, a musel sem jí na chodbě slíbit, že už dám pokoj.*

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

věta zvolací	<i>„Jmenuji se Daniel Pačes!“</i>
nespisovná slova	<i>vedle užaslý učitelky, eště, na samý hranici, sem na něj, houk, musel sem, mezi náma všema, nesympatickej, zlejch, hleděj, maj, mejch, kámoš, zaťatý zuby, blbej, matykářka, temnej, pekelnej, takovýho, nějaký</i>
vulgarismus	<i>nenasralo, prdel</i>
řečnická otázka	<i>No, nenasralo by vás tohle?, Jaký „pozdějí“ a jaký „někteří“?</i>
věta rozkazovací	<i>Polib nám prdel, Daňku!</i>
ustálené spojení	<i>bylo vystaráno, dám pokoj</i>
zdrobnělina	<i>grázlík, stupínek</i>
domácké jméno	<i>Venca</i>
přezdívka	<i>Medvěd, personifikovaný hovado</i>
nedořečenost	<i>musím říct, že se tahle přezdívka rychle ujala..., uhýbala očima stranou...</i>
expresivní slovo	<i>zmetek</i>
úvahový postup	<i>Je to zvláštní věc, když je člověk nesympatickej. Stejně jako naopak. A jak to, že spousta grázlíků je hezkých, ale vyloženě zlejch, a jak to, že existují lidi ošklivý, a přitom je v nich něco, co vás k nim pořád táhne? Podle mě je to záležitost očí, kterýma hleděj na svět.</i>

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

epizeuxis	<i><u>Když se</u> usmíval, tak jen zle, <u>kdýž se</u> smál</i>
přirovnání	<i>ale jako by se ho všichni učitelé báli</i>
metafora	<i>vypadnout ze třídy</i>
hyperbola	<i>Pivoňková se po mně vrhla</i>
eufemismus	<i>grázlíků</i>

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

21. stol. n. l. – současnost

Petr Šabach

- narodil se v Praze (1951–2017)
- po maturitě v roce 1974 absolvoval obor teorie kultury na FF Karlovy Univerzity
- pracoval jako technický redaktor v Pragokonzertu, metodik kulturního domu, asi šest let jako noční hlídač v Národní galerii, 1988–2001 odborný referent Galerie hlavního města Prahy
- po roce 2001 žil jako volný spisovatel
- vedl seminář tvůrčího psaní na Literární akademii J. Škvoreckého
- se ženou žil v pražských Dejvicích
- zemřel po krátké těžké nemoci

Šakalí léta

Hovno hoří – film Pelíšky je zfilmován dle motivu této knihy

Opilé banány

Babičky – Jde o pohled dospívajícího (postupně až dospělého) chlapce na život svojí rodiny, převážně se vše ale točí kolem jeho babiček. Příběh je totiž založen na tom, že jedna babička je založením komunistka a druhá je orientovaná demokraticky. A protože spolu musejí žít a řešit každodenní trable, občas z toho vyleze velmi veselá historka.

- jako v mnoha Šabachových knihách, ani v této nelze uchopit příběh jednoznačně do pár vět, kterými by šel děj jednoduše popsat. Jde spíše o atmosféru.

- **literární / obecně kulturní kontext**

současná česká próza

Petra Hůlová (* 1979)

- v roce 2008 oceněna Cenou Josefa Škvoreckého
- studovala kulturologii a mongolistiku
- přispívá do časopisu Respekt
- *Paměť moje babičce, Umělohmotný třípokoj, Stanice Tajga*

Michal Viewegh (* 1962)

- nejúspěšnější a nejprodávanější současný romanopisec
- vystudoval češtinu a pedagogiku na UK
- držitel Ceny Jiřího Ortena (1993)
- *Báječná léta pod psa, Výchova dívek v Čechách, Účastníci zájezdu, Román pro ženy*

Pavel Frýbort (1946–2007)

- vl. jménem Pavel Hříšný, romanopisec, překladatel
- studoval scenáristiku na FAMU
- redaktor Květů
- *Vekslák, Reportér, Muž na prodej*

Květa Legátová (1919–2012)

- spisovatelka a autorka rozhlasových her, vl. jménem Věra Hofmanová
- celý život učitelkou
- laureátka státní ceny za literaturu
- povídkový soubor *Želary*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Název díla poukazuje na skutečnost, že ve zmiňované době se nesmělo bez občanského průkazu ani na krok. Autor knihy byl několikrát zatčen za to, že neměl při sobě občanský průkaz, jež po něm vyžadovala policie, a sedmkrát za tento přestupek skončil na záchytce.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Téma není aktuální, ale rozhodně by se nemělo zapomínat, jak to tu vypadalo před 50 lety.

- **pravděpodobný adresát:**

Čtenáři všech věkových skupin, s ohledem na „poučení se z minulosti“.

- **určení smyslu díla**

Život v komunistickém režimu podáván fakty, někdy s nadsázkou, nadhledem.

Dospívání po roce 1968 a dopad na dospělé, revolta mladých lidí, touha vzepřít se konvenci, nepřiměřené tresty za malé prohřešky, psychický teror od VB, udavačství, emigrace, život lidí se špatným kádrovým profilem.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

vyvrcholení autorovy tvorby – 2006

- **tematicky podobné dílo:**

Petr Šabach – *Šakalí léta*: Stejně jako *Občanský průkaz* zobrazuje dobu, dospívání hlavních hrdinů a konfrontaci s autoritou (zde naivní otec komunisty).

Michal Viewegh – *Báječná léta pod psa*: Stejně jako v *Občanském průkazu* jde o autobiografický příběh, hlavní hrdina Quido vyrůstá v době totality.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

„Kniha se mi líbila více, zároveň je obsáhlejší. Sám jsem cítil nenávisť k režimu, film byl spíše hezký příběh z mládí. Navíc ve filmu chyběl konec knihy a režisér si přidal historku o emigraci Petrovy rodiny, o čemž nebyla v knize ani zmínka. Pár zajímavých historek naopak chybělo, například jak jeho kamarád Medvěd vypustil požární hydrant ruskému krasobruslařskému týmu.“

Film je pouze „osekaná verze“ knihy, stále ale pěkná, zde se mi líbí herecké výkony (A. Geislerová, M. Myšíčka, M.Vrba)